

Волинець І. Г.,
доцент кафедри менеджменту,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
<https://orcid.org/0000-0003-2556-2109>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИХ ПІДПРИЄМСТВ

JEL Classification: D 81, M 21, Q 15
SECTION "ECONOMICS": Економіка

Анотація. У статті досліджено концептуальні засади ризик-менеджменту землевпорядних підприємств. Зазначено, що розвиток землевпорядних підприємств має вирішальне значення для ефективного землекористування та сталого розвитку. Розглянуто підходи до розуміння ризику і ризик-менеджменту як економічних категорій. Виокремлено види ризику землевпорядних підприємств. Описано етапи сучасного процесу ризик-менеджменту підприємств та інструменти і заходи щодо попередження і зниження рівня ризику. Доведено, що ефективне управління ризиками дозволяє землевпорядним підприємствам забезпечити стабільну роботу і зберегти конкурентні позиції на ринку.

Ключові слова: ризик, ризик-менеджмент, землевпорядні підприємства, бізнес-середовище, класифікація ризиків.

Annotation. The article examines the conceptual principles of risk management of land management enterprises. It is noted that the development of land management enterprises is of crucial importance for effective land use and sustainable development.

It is emphasized that in the modern conditions of the market economy, the economic activity of enterprises takes place in conditions of considerable uncertainty, which hides threats to the economic security of the enterprise.

Approaches to understanding risk and risk management as economic categories are considered. It is argued that in a market economy, the uncertainty of the market environment is a key factor for ensuring the economic security of business and defining risk as an economic category. The types of risk of land management enterprises are singled out. The stages of the modern process of enterprise risk management and the tools and measures for preventing and reducing the level of risk are described.

The tools and measures to prevent and reduce the level of risk are characterized: diversification of services; introduction of new technologies; improvement of staff qualifications due to education, trainings and certification of specialists; creation of reserve funds and activity insurance to cover possible unforeseen expenses and protection against financial losses in case of extraordinary events. It has been proven that effective risk management allows land management enterprises to ensure stable work and maintain competitive positions on the market.

It is substantiated that reducing the risks of land management enterprises requires a comprehensive approach that covers both technical and organizational aspects. Implementation of new technologies, continuous training of personnel, financial planning and legal support are key elements of an effective risk reduction strategy.

Key words: risk, risk management, land management enterprises, business environment, risk classification.

Вступ

Сучасний етап економічного розвитку України зіштовхнувся з низкою негативних викликів зовнішнього середовища. Швидкий розвиток інформаційних технологій став ключовим каталізатором процесу глобалізації на початку століття, що призвело до значного зростання конкуренції та збільшило ризики підприємницької діяльності в усіх галузях народного господарства. Проте нинішні негативні виклики, з якими зустрічається український бізнес, не обмежуються лише економічною сферою, а створюють більш масштабні та серйозніші загрози. Негативні наслідки пандемії COVID-19 та обмежувальні заходи, вжиті для стримування поширення хвороби, стали критичними для багатьох українських підприємств. У цьому випадку для суб'єкта господарювання особливо важливо протистояти негативним викликам, повноцінно реагувати на швидкі зміни середовища функціонування та мінімізувати негативні наслідки.

Саме актуальність формування системи ризик-менеджменту для реального сектору економіки в існуючих умовах господарювання зумовила збільшений інтерес вчених до проблем управління ризиками в останні роки. У цей період з'явилося значна кількість наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячених як системі ризик-менеджменту підприємства в цілому, так і окремим аспектам управління ризиками на підприємстві [1, 2]. Велику увагу науковці також приділяли переосмисленню теоретичних основ ризик-менеджменту та уточненню термінології в умовах змін зовнішнього середовища [3, 4, 5].

Вкрай важливою проблемою для української економіки, підприємств та народу стала повномасштабна збройна агресія Російської Федерації. У зв'язку з цим владою України було оголошено військовий стан, що призвело до значної зміни нормативно-законодавчої бази.

У такій ситуації функціонують землевпорядні підприємства. Розвиток землевпорядних підприємств має вирішальне значення для ефективного землекористування та сталого розвитку. Ці підприємства та організації відіграють значну роль в управлінні та оптимізації земельних ресурсів, забезпеченні належного планування землекористування, а також сприянні збереженню навколишнього середовища та економічному розвитку.

Способи розвитку землекористування визначаються пріоритетністю пошуку ефективних заходів попередження і зниження негативних наслідків проявів ризику, однак чимало аспектів вивчення ризиків у галузі земельних відносин ще недостатньо глибоко опрацьовані [6].

Тому в умовах надзвичайно високих ризиків, зумовлених негативними викликами зовнішнього середовища, особливої актуальності набувають дослідження формування системи ризик-менеджменту підприємства, в тому числі і землевпорядної організації.

Метою статті є визначення концептуальних положень системи ризик-менеджменту землевпорядних підприємств.

Результати дослідження

У сучасних умовах ринкової економіки господарська діяльність підприємств відбувається в умовах значної невизначеності, яка приховує загрози економічній безпеці підприємства. А. Данкевич та Г. Ткачук стверджують, що у ринковій економіці саме невизначеність ринкового середовища виступає ключовим фактором для забезпечення економічної безпеки бізнесу і визначення ризику як економічної категорії [3]. Одночасно, Л. Деденко та О. Сосновська розглядають ризиковість як неодмінну складову підприємницької діяльності та визнають невизначеність та ризик як взаємопов'язані та взаємоузгоджені концепції, де невизначеність вважається первинним явищем, а ризик – вторинним [7]. Ці дослідники наголошують, що повністю усунути ризики з господарської діяльності підприємств неможливо, оскільки вони є неодмінною частиною об'єктивної реальності сучасної економіки [7]. Втім, вітчизняні експерти зауважують, що ключовою відмінністю між ризиком та невизначеністю є можливість вимірювання та оцінки: ризик може бути визначений, у той час як невизначеність не підлягає вимірюванню; саме тому в ринковій економіці ризик може стати об'єктом управління, на відміну від невизначеності [8].

Аналіз теоретичних джерел показує, що, незважаючи на важливість категорії ризику для забезпечення економічної безпеки підприємства та його сталого розвитку в ринкових умовах, загальноприйнятого визначення даної концепції не існує.

А. Данкевич та Г. Ткачук виокремлюють наступні основні ознаки ризику:

- ризик є результатом впливу або ймовірності виникнення загроз;
- ризик, у разі прорахунків та необґрунтованого рішення, може стати загрозою;
- ризик може виступати усвідомленою частиною загрози [3].

Актуальність визначення рівня ризиків в діяльності підприємств будь-якої форми власності в умовах ринкової економіки зумовила необхідність створення на підприємствах системи управління ризиками або ризик-менеджменту. О. Сосновська та Л. Деденко під ризик-менеджментом пропонують розуміти систему управління ризиками на основі процесу їх ідентифікації, оцінки та аналізу, а також вибору і використання методів нейтралізації їх наслідків, спрямована на досягнення необхідного балансу між стратегічними можливостями підприємства та рівнем ризику, а також знаходження оптимального співвідношення між високим рівнем ризику, що може призвести до банкрутства підприємства, та повною відмовою від нього, що призводить до втрати конкурентоспроможності [7]. При цьому система ризик-менеджменту є невід'ємною складовою підсистеми менеджменту організації, тому задля забезпечення дієвості та ефективності необхідно забезпечити її інтеграцію в загальну політику та плани роботи. На думку сучасних дослідників, сутність ризик-менеджменту реалізується через визначення потенційних відхилень від запланованих результатів та в управлінні цими відхиленнями задля збільшення можливостей підприємства, скорочення можливих негативних наслідків та вдосконалення системи обґрунтування управлінських рішень [8].

В умовах конкурентного бізнес-середовища, яке визначається значною невизначеністю та численними негативними викликами, ефективне управління ризиками передбачає визначення стратегічних перспектив підприємства та виявлення можливостей для вдосконалення його діяльності, а також попередження або зменшення ймовірності небажаного перебігу подій [9].

Діяльність землевпорядних підприємств супроводжується певними ризиками, особливо в умовах динамічного розвитку економіки, зміни законодавства та інтеграції з ЄС. Основними ризиками, з якими можуть зустрітися землевпорядні підприємства, є наступні.

1. Законодавчі ризики. До цієї групи можна віднести нестабільність законодавства, що характеризується змінами в законодавстві, зокрема земельному, які можуть ускладнити роботу підприємств. Невизначеність у правових нормах створює ризик неправильного застосування законодавства, що може призвести до юридичних проблем або фінансових втрат; вимоги євроінтеграції: процес адаптації законодавства до стандартів ЄС потребує додаткових ресурсів і часу.

2. Фінансові ризики включають недостатність фінансових ресурсів для модернізації обладнання, впровадження нових технологій та підвищення кваліфікації персоналу, що обмежує можливості підприємства і призводять до втрати рівня його конкурентоспроможності; зміну вартості послуг, адже економічна нестабільність може призвести до коливань цін на послуги землевпорядних підприємств, що негативно вплине на їхню фінансову стабільність.

3. Технічні ризики пов'язані з недостатнім рівнем впровадження сучасних технологій, залежністю від інформаційних систем, що є передумовами ризиків кіберзагроз, які спричинять витік даних, збої у роботі або втрату інформації.

4. Соціальні та кадрові ризики у зв'язку із недостатнім рівнем кваліфікації працівників і мотивації; плінністю кадрів, що негативно вплине на якість послуг і стабільність роботи підприємства.

5. Екологічні ризики. Екологічні зміни можуть вплинути на земельні ресурси, з якими працюють землевпорядні підприємства, що вимагає врахування нових екологічних факторів у плануванні та реалізації проєктів; недотримання екологічних норм може призвести до штрафів, санкцій або зупинки діяльності підприємства. З метою формування ефективної системи попередження і зниження екологічних ризиків землекористування запропоновано прогнозувати ризикові ситуації; організувати взаємозв'язок між управлінськими підрозділами землевпорядних структур; регулювати заходи щодо усунення відхилень, які виникли при взаємодії на ризики;

координувати роботи всіх ланок системи впливу на ризики, апарату управління і спеціалістів; контролювати за процесом розробки й реалізації рішень у ризикових ситуаціях [6].

6. Конкурентні ризики землевпорядних підприємств виникають через підвищену конкуренцію на ринку, зміну попиту на послуги та можливі дії конкурентів. Поява нових землевпорядних підприємств може призвести до зниження частки ринку та зменшення доходів для вже існуючих організацій. Конкуренти можуть почати знижувати ціни на послуги, щоб залучити більше клієнтів. Це може змусити інші підприємства також знижувати ціни, що негативно вплине на прибутковість.

Сучасний процес ризик-менеджменту, який характерний і для землевпорядних підприємств, складається з таких етапів:

1) етап аналізу оточення передбачає збір та обробку інформації щодо структури та властивостей об'єкту ризику, розробку та обґрунтування стратегічних й тактичних цілей діяльності підприємства в умовах визначеного ризику, а також оцінку стану та перспектив розвитку внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. На цьому етапі зазвичай мають бути виконані наступні процедури: розробка внутрішньої документації ризик-менеджменту; вибір організаційної структури управління ризиками; формування культури і розробка концепцій ризик-менеджменту [8];

2) етап ідентифікації ризику супроводжується впровадженням регулярного моніторингу змін зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства з виявленням та опрацюванням основних елементів ризиків. Під час ідентифікації ризику оцінюється ймовірність настання ризикових подій, визначення секторів та напрямків діяльності з підвищеним ризиком, а також оцінка можливого ступеню впливу ризику на діяльність підприємства; рівня небезпеки; можливих наслідків ризику; розмірів збитку від настання ризику та документація їх характеристик [7];

3) етап аналізу ризику систематизує аналіз одержаної на попередньому етапі інформації з метою оцінки структури та властивостей об'єкту ризику, визначення основних видів ризику, які мають вплив на конкретний об'єкт ризику та оцінювання можливих наслідків. При цьому, на думку сучасних дослідників, саме глибоке розуміння будь-якого ризику, та об'єктивна обґрунтована оцінка ймовірностей настання його наслідків, а також допустимості тих наслідків для підприємства (визначення допустимого рівня ризику) є запорукою ефективної діяльності системи ризик-менеджменту на підприємстві. На цьому етапі для забезпечення ефективності системи ризик-менеджменту визначаються усі ризики підприємства, систематизується їх класифікація та категоризація; проводиться оцінка ризиків та визначаються пріоритети щодо управління ризиками; розробляються моделі ризиків та обираються найбільш ефективні методи оцінки ризиків у визначений період часу на підприємстві [10];

4) етап оптимізації ризиків, головним завданням якого є безпосереднє створення механізмів управління ризиками, в тому числі вибір прийнятних механізмів планування та фінансування системи управління ризиками; проведення оцінки загальної ефективності системи ризик-менеджменту; впровадження моніторингу динаміки ризиків; вдосконалення звітності ризик-менеджменту; додаткове навчання персоналу управління ризиками тощо;

5) етап оцінки ефективності впроваджених заходів з управління ризиками. Це може включати аналіз показників ефективності, реакцію на зміни та корекцію стратегій управління ризиками.

Обов'язковою складовою управління ризиками є вибір інструментів і заходів щодо попередження і зниження рівня ризику, серед яких варто виокремити:

1) диверсифікацію послуг. Землевпорядні підприємства можуть зменшити ризики, пов'язані з залежністю від одного виду послуг, пропонуючи різноманітні послуги, наприклад, геодезичні роботи, консалтингові послуги, супровід землевпорядних проєктів тощо;

2) впровадження нових технологій. Використання сучасного програмного забезпечення для управління проєктами, обробки даних та комунікації з клієнтами дозволяє зменшити ймовірність помилок і підвищити ефективність роботи;

3) підвищення кваліфікації персоналу за рахунок навчання, тренінгів і сертифікації фахівців. Регулярні навчальні програми для працівників щодо нових технологій, змін у законодавстві та сучасних підходів до управління проєктами допоможуть зменшити ризики, а забезпечення сертифікації працівників у відповідних галузях дозволить підвищити рівень довіри клієнтів і мінімізувати ризики, пов'язані з неякісним виконанням робіт;

4) створення резервних фондів і страхування діяльності для покриття можливих непередбачених витрат і захист від фінансових збитків у випадку надзвичайних подій.

У власних дослідженнях А. Чайкіна вважає за необхідність інтегрувати систему ризик-менеджменту в діяльність підприємства через такі напрями як швидке виявлення операційних ризиків, а саме запуск процесу ідентифікації, оцінки, регулювання та моніторингу ризиків при створенні річного плану та звітності по окремих групах ризиків; створення та реалізація програми, яка б забезпечила мінімальні операційні витрати, забезпечення результативності усіх бізнес-процесів, коригування планів в разі ліквідації форс-мажорних ситуацій; у конкретно визначені терміни проведення аудитів бізнес-процесів підприємницької діяльності, аналізування їх ефективності та контрольованості; для мінімізації результатів ризиків потрібно активно впроваджувати страхування; з метою мінімізації ризиків та гарантування економічної безпеки підприємства формується і впроваджується стратегія сталого розвитку підприємства з врахуванням розроблених планів захисту від ризиків; формування механізму управління грошовими потоками; побудова альтернативних сценаріїв зміни зовнішнього середовища, досягнення стратегічних цілей з урахуванням усіх можливих ризиків, регулювання різнобічних ситуацій з призначенням відповідальних осіб у кожному відділі чи підрозділі; створення спеціального фонду так званої «фінансової подушки безпеки», що дозволить у разі настання критичної ситуації мати кошти на відновлення усіх бізнес-процесів [11].

Відтак, управління ризиками та зниження їх рівня у діяльності землевпорядних підприємств вимагає комплексного підходу, який охоплює як технічні, так і організаційні аспекти. Впровадження нових технологій, постійне підвищення кваліфікації персоналу, фінансове планування та юридичний супровід є ключовими елементами ефективної стратегії зниження ризиків.

Висновки

Актуальність визначення ризиків для землевпорядних підприємств постійно зростає через динамічні зміни, що відбуваються в економіці, законодавстві, технологіях та соціальному середовищах. В умовах євроінтеграції та глобалізації бізнесу, землевпорядні підприємства стикаються з новими викликами, які потребують ретельного аналізу та управління.

Ефективне управління ризиками дозволяє землевпорядним підприємствам забезпечити стабільну роботу, зменшити вплив негативних факторів, підвищити ефективність використання ресурсів і зберегти конкурентні позиції на ринку. Крім того, це сприяє підвищенню довіри клієнтів і партнерів, що є ключовим фактором успішної діяльності підприємства.

Список використаних джерел

1. Вараксина О., Кругова А. Сутність підприємницького ризику в господарській діяльності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24.
2. Павленко І., Мироненко О. Управління ризиками інноваційної діяльності підприємства. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 666-670.
3. Данкевич А. Є., Ткачук Г. Ю. Теоретична сутність ризиків, небезпек та загроз у контексті забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 38. С. 118-125.
4. Янковська Л. А., Семчук Ж. В., Шевчук Я. В., Антонюк Н. А., Нагірна О. В. Управління фінансовими ризиками підприємств в умовах війни. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Випуск 37. С. 307-314. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8092535>
5. Лупак Р. Л., Микитин О. З., Матвеев О. Д. Концептуальні положення управління ризикостійкістю підприємств роздрібною торгівлі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2024. Випуск 40. С. 362-368. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11243647>
6. Малащук О. С. Управління ризиками землекористування як механізм оптимізації екологічної ситуації. *Агросвіт*. 2014. № 14. С. 3-8.

7. Сосновська О. О., Деденко Л. В. Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 1(3), 2019. 70-79.
8. Сосновська О. О., Деденко Л. В. Напрями стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності. *Збірник наукових праць Університету Державної фіскальної служби України*. 2018. № 2. С. 369-383.
9. Лагунова І.А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 1 (53). С. 44-52.
10. Нескородєв С.М., Грачова О.О. Дослідження сутності управління фінансовими ризиками підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. № 47. С. 132-136.
11. Чайкіна А.О., Золотар К.В. Основи формування системи ризик-менеджменту на підприємстві. Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 14 червня 2021 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2021. С. 47-48.